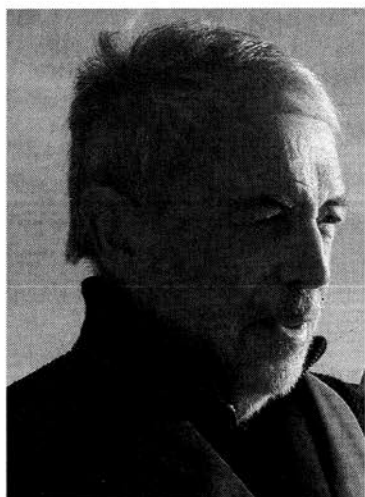

Det oförutsägbara

GÖSTA ARVASTSON är professor i etnologi vid Uppsala universitet.

Detta nummer av *Kulturella Perspektiv* ägnas åt någonting som är nyckfullt, skiftande och underligt. Här befinner sig människorna i transitvärldar och mellanrum.

Texterna kommer från uppsalaetnologer. Deras sätt att närma sig ämnet visar på stora möjligheter när det gäller att betrakta kultur och samhälle ur nya synvinklar. De vill skapa inblickar i det oförutsägbara. *Anna Ljung-Hagborg* bidrar med en artikel om den manliga sorgen och hur den behandlas vid mansjourer och kriscentra. *Rebecka Lennartsson* skriver om behandlingen av män som fallit offer för sexmissbruk. *Maryam Adjam* bidrar med en artikel om människorna i en stad vid Persiska viken som präglats av krig och våldsamheter. Känslan av återkommande nollställningar finns i samtalen. *Margrit Wettstein* lägger betoningen vid föremål som laddas med en ny kulturell energi efter avgörande händelser och brytpunkter i livet. *Erik Ottoson* intresserar sig för människor som letar i containrar. Sällan är det för att spara pengar, men motiven varierar. Ibland handlar det om själva upplevelsen av att göra fynd och utsätta sig för överraskningar. *Anne-Christine Norlén* undersöker mediabilder av det sociala spelet i den virtuella världen och diskuterar mötena med den verkliga. *Johanna Udéhn* skriver om Riot Grrrl som utmanar en klichébunden flickkultur. För deltagarna har oförutsägbarheten blivit en spännande metodik. *Håkan Berglund-Lake* skriver om en märklig händelse vid Johannesviks sågverk vid Alnösundet vid början av 1900-talet. En kolarbas gick genom isen och drunknade. Nu stod Anna Jonasson utan make och fick träda in i hans ställe. *Mikael Vallström* följer upp diskussionen om det förflutna med sina spår och fragment som gör att vi återvänder till händelser, lockar fram dem i samtalen och berättandet, och söker ett förhållande till dem.

Mitt eget intresse för det oförutsägbara är präglat av fältarbeten i bilfabriker, både här hemma och utomlands. Intresset för den mänskliga faktorn ökade i bilindustrin under sjuttioalet. Vid denna tid utvecklades en rad psykologiska program för riskhantering och beslutsträning. De omfattade inte bara bilindustrin utan bankvärlden, sjukvård och kirurgi men också andra områden där människan var det osäkra kortet. Det var sällan de tekniska systemen som fallerade. Det var människan som var oförutsägbar i den meningen att ingen kunde förutse hennes handling-

ar fullständigt. Hon var risktagaren som satte sig över skyddsbestämmelserna på Volvo, Ford och VW-Skoda och utsatte sig för stora faror, inte minst med tanke på sin egen hälsa. Hennes uppträdande var märkligt.

Under en period arbetade jag internationellt med risk management för piloter. Efter ett föredrag som jag höll för en stor publik på en flygplats utanför London på nittioalet fick jag veta att en av åhörarna som var präst hade blivit inspirerad och tagit upp temat i sin söndagspredikan. Betoningen på samtal och interaktion som

Förväning. Foto: Gösta Arvastson.

en källa till beredskap, ett socialt lösningsmedel för det oväntade, passade väl in i traditionen från Human Factors. Samtidigt harmonierade den med en andlig erfarenhet av världen. Han hade funnit sitt predikoämne i gränslandet mellan religion, kulturforskning och psykologi. Därmed sagt att det oförutsägbara är ett stort ämne men det kan också vara knivskarpt som analytiskt verktyg. Tanken bakom detta nummer av *Kulturella Perspektiv* är att bredda perspektivet och lyfta upp det till förnyad prövning.

Kultur sägs vara ett integrerat system, funktionalisterna talade om system i balans. Kultur är föreställningar, värden och handlingsmönster som går att känna igen i det sociala livet. Individen är bärare av egenskaper som gör det möjligt att förut säga hur hon väljer sin kommande semester och hur hon kommer att tilltala sina överordnade på arbetsplatsen imorgon. I varje kultur förekommer emellertid avvikelser och nollpunkter som ingen hade förutsett, dessutom varierar utrymmet för sådana händelser. Till dem hörde en oförutsagd väntan som höll på att bli en bristvara i samhället under 2000-talet. Hos dem som satt i väntsalarna riktades intresset till ansiktet, de såg sig själva i speglar och glasfönster. De satt i bilköer och tittade på varandra, hamrade med fingertopparna mot ratten eller trummade med fingrarna mot underläppen. Några tryckte mobiltelefonen till örat. De kunde göra vad de ville. Pauserna i trafiken var en oförutsedd form för förströelse.

Marknaden för löpande information längs vägen, "on-spot-information", har vuxit betydligt under det senaste året: Inte utan anledning har teleföretagen utvecklats till accelererande mediaföretag och fickdatorerna blivit många människors följeslagare. Finansexperter intervjuas i

tv-nyheterna om förändringar beträffande dollarkursen, stående, liksom med andan i halsen. I bakgrunden syns rader av datorer och likheten med en flygledningcentral är slående. Som utövare av vad som i resebranschen kallas *destination management* är de inte beredda att uttala sig om något som inte var förut sagt. De har professionella kunskaper i framtidshantering. Risken är ändå stor att de läser sina tecken fel. Morgondagens ränteuppgång uteblir, trots att den låg inbäddad i logiska strängar och algoritmer.

Prognosen har ett kulturellt värde, beroende på vem som frågar, vem som svarar och vem som håller med. Den påverkar människorna i deras vardagsliv. Prognosen har en aktiv sida, ju tydligare den placerar kommande händelser i ett framtidsscenario desto större blir dramatiken kring avvikelseerna och när sådana saker inträffar som ingen hade förutsett. Det oförutsägbara fungerar så länge det omtalas och reproduceras i samtalen, så länge det finns ett språk som gör det möjligt att beskriva det. Det oförutsägbara kan vara en fantasi som skulle förlora sin magnetism om den gick i uppfyllelse. Mänskliga erfarenheter av tristess och underordning kommuniceras utifrån bristen på alternativ. Äventyret ligger i att göra upp med allt som kan förväntas ske och kasta sig in i handböcker om hur man överlever en bil utan bromsar – eller ett upplopp. Det finns växande marknader för sinnesnärvaro och en skyddande elektronisk omgivningsintelligens.

Etnologi i Uppsala är den äldsta grenen av ämnet i Sverige. Till forskningsområdena nu för tiden hör storstäder, kulturmöten, arbetsliv och genus. Därifrån löper trådarna till folkloristik, media och många andra områden. Uppsalaetnologin har

under 2000-talet samarbetat med sociologer och kulturforskare vid King's College London, Metropolitan University och University of East London. Våra gemensamma seminarier och återkommande fältarbeten har fungerat som viktiga inspirationskällor.

Flera doktorander behandlar det senmoderna samhällets kulturmönster i sina avhandlingsarbeten men det finns också utrymme för studier av äldre epoker. Med skapandet av *Forum för skolan – som kulturmiljö och arbetsplats* har ett inspirerande

samarbete mellan universitet och samhälle vuxit fram. Flera magisterstudenter har i forumorganisationen funnit möjligheter att förlägga sina undersökningar och fältarbeten till skolorna. De har därvid fått en värdefull erfarenhet av forskning i "samverkan med det omgivande samhället".

Med återkommande öppna seminarier för forskare, lärare och alla intresserade har etnologin blivit en stark del av universitetets organisation och en samlade enhet för kulturforskning.